

Karolina Inga Łagocka-Zielenkiewicz

Uniwersytet SWPS

ORCID: 0000-0003-3180-7950

**WĄTPLIWOŚCI INTERPRETACYJNE DEFINICJI
DOBRA KULTURY, ZABYTKU ORAZ DZIEŁA SZTUKI
W KONTEKŚCIE STOSOWANIA PRZEPISÓW KARNYCH
USTAWY Z DNIA 23 LIPCA 2003 R. O OCHRONIE ZABYTKÓW
I OPIECE NAD ZABYTKAMI**

Wprowadzenie

Ochrona dziedzictwa kulturowego stanowi istotną wartość z punktu widzenia tożsamości narodowej, zachowywania pamięci historycznej. Jest ona również ważna z punktu widzenia promowania wartości artystycznych i intelektualnych. Z tego też powodu wartość ta stanowi przedmiot ochrony prawnej, w tym przez przepisy prawa karnego zawarte zarówno w regulacji kodeksowej, jak i w ustawach szczególnych. Istotną regulację w tym zakresie przewidują przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹, które mają na celu zapewnienie skutecznych narzędzi do ochrony dóbr kultury, zabytków oraz dzieł sztuki.

Praktyka stosowania tych przepisów jednak wskazuje na szereg wątpliwości co do ich skuteczności. Przepisy te relatywnie rzadko znajdują zastosowanie, na co wskazuje m.in. skromny materiał orzeczniczy. Brak stosowania przez organy wymiaru sprawiedliwości przepisów karnych u.o.z.o.z. trudno jednocześnie tłumaczyć brakiem występowania naruszeń prawa skierowanych na obiekty stanowiące zabytki czy też dobra kultury lub dzieła sztuki, zwłaszcza że w praktyce dostrzeżga się nie tylko w Polsce, ale i na świecie wzrost tego typu działań, szczególnie w kontekście tego, że rynek sztuki jest jednym z najprężniej rozwijających się².

Powodów dla takiego stanu rzeczy można upatrywać zatem w innych okolicznościach i warto jest przyjrzeć się, na ile same przepisy u.o.z.o.z. nie utrudniają

¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022, poz. 840 ze zm.), dalej: u.o.z.o.z.

² P. Chrzczonowicz, *Organised Crime in the Art. Forgery Market*, „Teisės apžvalga Law Review” 2017, no. 2(16), s. 129.

ich faktycznego stosowania w praktyce. Wyrazić można bowiem intuicję, że brak odpowiedniej precyzji w definiowaniu przedmiotu ochrony ze strony prawa (tj. definiowaniu takich pojęć, jak *zabytek*, *dobro kultury* oraz *dzieło sztuki*) powodować może szereg wątpliwości interpretacyjnych, co z kolei może prowadzić do trudności w praktycznym stosowaniu niewystarczająco precyzyjnych przepisów.

Już na wstępie należy zauważyć, że złożoność zagadnienia prawnej ochrony dziedzictwa kulturowego wynika z szerokiego zakresu obiektów, które mogą podlegać ochronie, oraz dynamicznie zmieniających się norm estetycznych i wartości artystycznych. Takie pojęcia, jak *dobro kultury*, *zabytek* i *dzieło sztuki*, nie są jednoznaczne, a ich granice bywają płynne. Tym bardziej płynne potrafi być kwalifikowanie poszczególnych obiektów jako mieszczących się w ramach tych pojęć. Przykładowo obiekty współczesne, którym jeszcze trudno przypisywać historyczny charakter, mogą być uznane za warte ochrony. To jednak wiąże się z pytaniami o sposób określenia ich wartości – kulturowej i artystycznej. Nacisk na aspekt historyczny natomiast będzie charakterystyczny dla tradycyjnego podejścia do ochrony zabytków. W sytuacjach, gdy obiekty nie są jednoznacznie sklasyfikowane jako dobra kultury lub zabytki, ich ochrona prawna może być niewystarczająca, co w praktyce ogranicza możliwość ścigania sprawców tych przestępstw.

Zagadnienie precyzji regulacji, w tym zwłaszcza jej podstawowych pojęć związanych z wyznaczeniem przedmiotu ochrony, tj. *dobro kultury*, *zabytek* i *dzieło sztuki*, w kontekście przepisów karnych ma istotne znaczenie nie tylko dla teoretyków prawa, ale przede wszystkim dla praktyków, takich jak prokuratorzy, sędziowie i funkcjonariusze organów ścigania, którzy na co dzień borykają się z wyzwaniem interpretacyjnymi dotyczącymi tych terminów. Stąd też odpowiednia precyzja w definiowaniu przedmiotu ochrony prawnej jest istotna dla zapewnienia skutecznej ochrony kulturowego dziedzictwa.

Temat ten jest również ważny z perspektywy międzynarodowej, ponieważ ochrona dziedzictwa kulturowego jest jednym z elementów współpracy międzynarodowej i zobowiązań wynikających z takich konwencji, jak Konwencja haska z 1954 r. czy Konwencja UNESCO z 1970 r. Ujednolicenie definicji i procedur ochrony dóbr kultury na poziomie międzynarodowym, a także dostosowanie krajowych regulacji do tych standardów stanowi nie tylko obowiązek wynikający z umów międzynarodowych, ale także konieczność dla zapewnienia efektywnej ochrony dziedzictwa kulturowego przed takimi zagrożeniami, jak nielegalny handel, kradzieże czy niszczenie zabytków w trakcie konfliktów zbrojnych.

Uwagi ogólne

W pierwszej kolejności można zauważyć, że sztuka, a raczej poszczególne obiekty (dzieła, zabytki), funkcjonuje nie tylko w wymiarze wartości dla kultury,

ale też w sferze ekonomicznej – to łatwe do przewiezienia oraz często niezmiernie cenne aktywa finansowe³ przez co również negatywne zjawiska w postaci np. fałszerstw dzieł sztuki przybierają na sile⁴. Te dwa wymiary (estetyczny i ekonomiczny) są ze sobą ściśle związane⁵.

Jak wskazywał już W. Tatarkiewicz, sztuka „zmierza ku temu, by dać życie dziełom sztuki; w dziełach leży jej sens, dla nich jest ceniona; nazwę sztuka daje się dziełom artysty, a nie tylko jego umiejętności”⁶. Samo słowo *sztuka* jest przekładem łacińskiego *ars*, a to z kolei greckiego *techne*, które pierwotnie wiązały się raczej z pojęciem *umiejętność* – np. wykonania jakiegoś przedmiotu. Sztuka polegała więc na znajomości reguł, nie zaś na wykonywaniu czegoś tylko pod wpływem natchnienia lub fantazji. Takie znaczenie wyrazu *sztuka* przetrwało do czasów nowożytnych.

Dopiero w dobie odrodzenia zaczęło się kształtować nowe pojęcie sztuki. Zawężono jego zakres wyłącznie do siedmiu sztuk – tzw. sztuk pięknych (malarstwo, rzeźba, muzyka, poezja, taniec, architektura i wymowa), wyłączając rzemiosła i umiejętności. Elementem, który kwalifikował do sztuki, stało się piękno, ale również takie kwestie, jak przejaw oryginalnej myśli, ekspresji, stopień moralności, powagi, a także niekomercyjny cel i indywidualne wykonanie. Zaczęto podejmować próby tworzenia nowych definicji, co okazało się rzeczą niezmiernie trudną ze względu na zakres przedmiotów (nie tylko rozległy, lecz także niejednorodny) nazywanych sztuką⁷. Pojawił się ponadto pogląd, że termin *sztuka* jest nie tylko trudny, ale generalnie niemożliwy do zdefiniowania⁸.

Problem ten – istotny również dla precyzji definiowania sztuki czy też jej elementów jako przedmiotu – doskonale uchwycił K. Estreicher. Jak wskazał, w pierwszej kolejności „celem definicji sztuki powinno być raczej dostarczenie zrozumienia, przekazanie wiedzy niż ostateczne rozstrzygnięcie”. Z tego też względu,

---

³ Zob. C.E. Weller, *Lessons from Two Recent Art. Forgery Cases*, „3 Stetson Journal of Advocacy and the Law” 2016, no. 1, s. 4. Zob. też uwagi odnośnie do specyfiki rynku dzieł sztuki i dostępnej na rynku informacji: G. Day, *Explaining the Art. Market's Thefts, Frauds, and Forgeries (And Why the Art. Market Does Not Seem to Care)*, „16 Vanterbilt Journal of Entertainment & Technology Law” 2014, no. 3, s. 462–470.

⁴ M. James, *Art Crime*, „Australian Institute of Criminology, Trends & Issues in Crime and Criminal Justice” 2020, s. 1.

⁵ M.J. Clark, *The Perfect Fake: Creativity, Forgery, Art and the Law*, „15 DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law” 2004, no. 1, s. 11.

⁶ W. Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa 2005, s. 57.

⁷ *Ibidem*, s. 21 i n.

⁸ E.H. Gombrich pisał, że „nie ma w istocie czegoś takiego jak Sztuka. Są tylko artyści. Kiedyś byli to ludzie, którzy brali do ręki kawałek kolorowej gliny i szkicowali figurę bizona na ścianie jaskini. Dzisiaj niektórzy kupują farby i projektują tablice reklamowe, robili i robią wiele innych rzeczy. Nic nie przeszkadza w nazywaniu tych wszystkich czynności sztuką, jeśli się pamięta, że takie słowo może oznaczać zupełnie różne rzeczy w różnych czasach i miejscach, i tak długo, jak zdajemy sobie sprawę, że Sztuka przez duże S nie istnieje”. E.H. Gombrich, *O sztuce*, Poznań 2007, s. 15.

jak trafnie zauważa, definicja sztuki „jest hipotezą opartą na wycinkowej znajomości przedmiotu. Nie wiemy bowiem, co w przyszłości będzie uznane za dzieło sztuki (...). Sztuka (...) jest ciągłym stawaniem się, ciągłym ruchem, zmianą pojęć i arcyzmu. Co dla rodziców było cennym dziełem, dzieci nie interesuje, co dla współczesnych nie miało wartości lub wręcz było brzydkie i śmieszne, znajduje pełne uznanie u wnuków”⁹. Sztuka jest twórczością, doznawaniem i przywoływaniem piękna, stwarzaniem wizji, odbiciem warunków życia, stanem psychicznym, a nawet patologicznym, jest wyrazem wiary i przekazem rozumu, jak również uczuć, wątpliwości i niepewności człowieka, jego miłości, ambicji i potrzeb¹⁰. Jest dążeniem do doskonałości, opanowaniem materiału, harmonią lub dysharmonią formy, wyborem przedmiotu naszych doznań estetycznych, wyborem zataczającym coraz szersze kręgi, obejmującym coraz więcej przedmiotów, zjawisk i przypadków¹¹.

Jak wynika z powyższego, sama istota sztuki wiąże się z elementami trudnymi do uchwycenia, a co za tym idzie, trudnymi do wyrażenia językiem pisanim – tym bardziej językiem tekstów prawnych. W pewnym sensie zatem już w punkcie wyjścia można liczyć się z przynajmniej pewnym stopniem braku precyzji, którego nie sposób w pełni wyeliminować. Nie oznacza to jednak, że aktualnie funkcjonujące w obrocie prawnym definicje są wystarczająco precyzyjne – temu zagadnieniu właśnie warto się przyjrzeć bliżej.

Definicja dzieła sztuki

Dzieło sztuki stanowi, w dużej ogólności, przejaw, wytwór sztuki – jej dostrzegalny wymiar. Pojęcie *dzieło sztuki* również jest trudne do zdefiniowania nie tylko dla ustawodawcy, ale także dla teoretyka sztuki. M. Porębski pisze, że „sztuka (...) stanowi złożony układ wytworów i czynności ludzkich, których istota i granice bynajmniej nie są łatwe do ustalenia. Spory o to, co właściwie jest «dziełem sztuki», a co nim nie jest, nigdy się nie kończą”¹².

Sformułowano wiele definicji dzieła sztuki. Tytułem przykładu warto odeśłać do podejścia W. Tatarkiewicza, zgodnie z którym „dzieło sztuki jest odtworzeniem rzeczy bądź konstrukcją form, bądź wyrażaniem przeżyć, jednakże tylko

---

⁹ K. Estreicher, *Historia sztuki w zarysie*, Warszawa–Kraków 1988, s. 7 i n.

¹⁰ „Sztuka jest wyzwaniem, zabawą, agitacją, kontemplacją, myśleniem, ucieczką, krzykiem, wyznaniem, milczeniem, bronią, złudzeniem i grą”. R. Stanisławski [w:] *Tessera. Sztuka jako przedmiot badań*, Kraków 1981, s. 224. Szerzej na temat sztuki zob. S. Morawski, *O przedmiocie i metodzie estetyki*, Warszawa 1973; J. Białostocki, J.Z. Łoziński, K. Pietkiewicz, M. Porębski, A. Ryszkiewicz, *Granice sztuki*, Warszawa 1972; S. Morawski, *Na zakręcie: od sztuki do po-sztuki*, Kraków 1985; U. Eco, *Sztuka*, Kraków 2008.

¹¹ K. Estreicher, *Historia sztuki...*, s. 13; J. Szczepański, *Sztuka w życiu człowieka* [w:] *Tessera. Sztuka jako przedmiot badań*, Kraków 1981, s. 227 i n.

¹² M. Porębski, *Sztuka a informacja*, Kraków 1986, s. 8.

takim odtworzeniem, taką konstrukcją, takim wyrazem, jakie są zdolne zachwycać, bądź wzruszać, bądź wstrząsać”¹³. J. Białostocki pisze, że „nikt dziś nie wie, jaka jest definicja sztuki. Sztuka bowiem przeniknęła w rzeczywistość i dzisiaj już nie charakter przedmiotu, ale postawa wobec niego, pozwala nam na nazwanie jakiegoś przedmiotu dziełem sztuki”¹⁴.

Nieco inaczej rzecz ujmuje M. Korzeniowska-Marciniak, która posługuje się paroma podejściami w tym zakresie. Wskazuje m.in. na koncepcję, według której dzieło sztuki pełni funkcję naśladowczą w odniesieniu do świata realnego i uczuć. Oprócz tego przywołuje ujęcie, które zakłada, że dzieło sztuki to określony twór kultury związany z danym poziomem rozwoju społecznego czy też byt składający się jednocześnie ze swej fizyczności i szeroko, trudno poznawalnej sfery znaczeniowej, symbolicznej. Inne jeszcze podejście ujmuje dzieło sztuki jako fakt psychologiczny, który istnieje w wymiarze psychicznym odnoszącym się bezpośrednio do umysłu odbiorcy i procesów dokonujących się w nim¹⁵.

Trudno w tym stanie rzeczy odmówić trafności słowom K. Estreichera: „sztuka, a nawet dzieło sztuki są pojęciami trudnymi do zdefiniowania (...). Ale pamiętajmy, że zawsze przyjmujemy definicje przybliżone, a nie absolutne i nie zaczynamy się kłócić o każdy wyraz (...). Terminologia jest tylko narzędziem komunikacji. Narzędzie to zmienia z czasem swój charakter. Nie należy od niego wymagać stałości i wartości niezmiennych”¹⁶.

Z powyższą, niejako wbudowaną niejasnością i wbudowanym brakiem precyzji wiąże się również podejście prawa do dzieła sztuki. Jak trafnie w tym kontekście zauważa A. Gerecka-Żołyńska, dzieło sztuki jest efektem nieskrępowanej twórczości ludzkiej i nie może być zamknięte w sztywnych kryteriach. Z kolei w terminologii prawniczej powinno funkcjonować pojęcie dobra kultury, które właśnie zostało stworzone na potrzeby aktów prawnych¹⁷.

W tym kontekście warto odnotować, że na gruncie prawa europejskiego trudno jest szukać precyzyjnej legalnej definicji dzieła sztuki. Zauważyć jednak należy, że po raz pierwszy w prawie europejskim dzieło sztuki zostało *expressis verbis* wymienione w rozporządzeniu Rady EWG nr 950/68 z 28 czerwca 1968 r. o Wspólnej Taryfie Celnej (dział 99)¹⁸. Zastąpiło je rozporządzenie Rady EWG nr 2658/87 z 23 lipca 1987 r. w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz Wspólnej Taryfy Celnej¹⁹, które zostało zmodyfikowane przez rozporządzenie

---

¹³ W. Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu...*, s. 52.

¹⁴ J. Białostocki, *Historia sztuki wśród nauk humanistycznych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 34.

¹⁵ M. Korzeniowska-Marciniak, *Międzynarodowy rynek dzieł sztuki*, Kraków 2001, s. 18 i n.

¹⁶ K. Estreicher, *Historia sztuki...*, s. 35 i n.

¹⁷ A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 109.

¹⁸ Dz. Urz. WE L 172 z 22.07.1968, s. 1.

¹⁹ Dz. Urz. WE L 256 z 7.09.1987, s. 1.

Rady (WE) nr 254/2000 z 31 stycznia 2000 r.²⁰ Rozporządzenie 2658/87 zastąpiło dawną nomenklaturę scaloną nomenklaturą celną (CN). W załączniku I do rozporządzenia nr 2658/87 – zmodyfikowanym przez rozporządzenie Komisji (WE) nr 1810/2004 z 7 września 2004 r.²¹ – znajduje się dział 97 CN „Dzieła sztuki, przedmioty kolekcjonerskie i antyki”.

W przypadku większości dzieł sztuki ich przywóz nie podlega ograniczeniom. Niekiedy jednak dzieła kojarzone ze sztuką bywają oczone z powodu materiału lub metody, za pomocą której zostały wykonane. W przypadku wątpliwości co do kwalifikacji przedmiotu preferencje zyskuje przyporządkowanie do jednej z pozycji działu 97 CN²². Dział ten obejmuje²³: wykonane ręcznie obrazy, rysunki i pastele (inne niż rysunki objęte pozycją 4906²⁴), artykuły przemysłowe malowane lub zdobione ręcznie oraz kolaże i podobne płyty dekoracyjne – poz. 9701; oryginalne ryciny, sztychy i litografie – poz. 9702²⁵; oryginalne rzeźby i posągi, z dowolnych materiałów – poz. 9703²⁶; znaczki pocztowe lub skarbowe, znaczki opłat skarbowych, koperty pierwszego dnia obiegu, papeterię pocztową (papier ostemplowany) i podobne, skasowane lub nieskasowane (inne niż objęte pozycją 4907²⁷) – poz. 9704; kolekcje i przedmioty kolekcjonerskie, zoologiczne,

²⁰ Dz. Urz. WE L 28 z 3.02.2000, s. 16.

²¹ Dz. Urz. UE L 327 z 30.10.2004, s. 1.

²² Szerzej na ten temat zob. W. Paczuski, *Handel dziełami sztuki w Unii Europejskiej*, Kraków 2005; M. Niedźwiedz, *Obrót dobrami kultury w Unii Europejskiej*, Kraków 2000.

²³ Dział 97 CN nie obejmuje: nieskasowanych znaczków pocztowych lub skarbowych, papeterii pocztowej (papieru stemplowanego) lub podobnych, objętych poz. 4907; dekoracji teatralnych, tła studyjnego lub podobnych, wykonanych technikami malarskimi na płótnie (poz. 5907) z wyjątkiem tych, które mogą być klasyfikowane do poz. 9706; pereł naturalnych lub hodowlanych, lub kamieni szlachetnych lub półszlachetnych (poz. 7101–7103). Ramy, w które oprawione są obrazy, rysunki, pastele, kolaże lub podobne płyty dekoracyjne, ryciny, sztychy lub litografie, są klasyfikowane jako części tych artykułów, jeżeli ich rodzaj i wartość są odpowiednie dla tych artykułów. Ramy, których rodzaj lub wartość nie jest odpowiednia dla przedmiotów, o których mowa, są klasyfikowane osobno.

²⁴ Plany i rysunki architektoniczne, techniczne, przemysłowe, handlowe, topograficzne lub do podobnych zastosowań będące oryginałami narysowanymi ręcznie; teksty rękopiśmienne; reprodukcje fotograficzne na papierze światłoczułym i kopie wykonane przez kalkę – dział 49 „Książki, gazety, obrazki i pozostałe wyroby przemysłu poligraficznego, drukowane; manuskrypty, maszynopisy i plany”.

²⁵ W poz. 9702 wyrażenie *oryginalne ryciny, sztychy i litografie* oznacza odbitki czarno-białe lub kolorowe otrzymane bezpośrednio z jednej lub kilku płyt wykonanych w całości ręką artysty niezależnie od rodzaju stosowanego materiału i sposobu ich wykonania, ale z wykluczeniem wszelkich procesów mechanicznych i fotomechanicznych.

²⁶ Poz. 9703 nie obejmuje masowo produkowanych reprodukcji i typowych artykułów rzemieślniczych o charakterze handlowym, nawet jeżeli artykuły te są projektowane lub tworzone przez artystów.

²⁷ Znaczki pocztowe nieskasowane, znaczki skarbowe lub podobne, bieżącej lub nowej emisji w kraju, w którym mają lub będą miały określoną wartość nominalną; znaczki w arkuszach; banknoty; formularze czekowe; akcje, obligacje lub podobne papiery wartościowe – dział 49 „Książki, gazety, obrazki i pozostałe wyroby przemysłu poligraficznego, drukowane; manuskrypty, maszynopisy i plany”.

botaniczne, mineralogiczne, anatomiczne, historyczne, archeologiczne, paleontologiczne, etnograficzne lub numizmatyczne – poz. 9705; antyki o wieku przekraczającym 100 lat – poz. 9706²⁸.

W prawie polskim, w ustawie z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług²⁹, ustawodawca również posługuje się pojęciami dzieł sztuki, przedmiotów kolekcjonerskich i antyku, które następnie definiuje w art. 120 tej ustawy. Zgodnie ze wskazanym przepisem przez dzieła sztuki ustawodawca rozumie obrazy, kolaże i podobne tablice, malowidła oraz rysunki wykonane w całości przez artystę, inne niż plany oraz rysunki dla celów architektonicznych, inżynierskich, przemysłowych, handlowych, topograficznych i im podobnych, ręcznie zdobione artykuły wyprodukowane, scenografię teatralną, tkaniny do wystroju pracowni artystycznych lub im podobne wykonane z malowanego płótna; oryginalne sztychy, druki i litografie sporządzone w ograniczonej liczbie egzemplarzy, czarno-białe lub kolorowe, złożone z jednego lub kilku arkuszy, w całości wykonane przez artystę, niezależnie od zastosowanego przez niego procesu lub materiału, z wyłączeniem wszelkich procesów mechanicznych lub fotomechanicznych; oryginalne rzeźby oraz posągi z dowolnego materiału, pod warunkiem że zostały one wykonane w całości przez artystę; odlewy rzeźby, których liczba jest ograniczona do 8 egzemplarzy, a wykonanie było nadzorowane przez artystę lub jego spadkobierców; gobeliny oraz tkaniny ścienne wykonane ręcznie na podstawie oryginalnych wzorów dostarczonych przez artystę, pod warunkiem że ich liczba jest ograniczona do 8 egzemplarzy; fotografie wykonane przez artystę, opublikowane przez niego lub pod jego nadzorem, podpisane i ponumerowane, ograniczone do 30 egzemplarzy we wszystkich rozmiarach oraz oprawach. Jeżeli chodzi o przedmioty kolekcjonerskie, to rozumie się przez nie znaczki pocztowe lub skarbowe, stemple pocztowe, koperty pierwszego obiegu, ostemplowane materiały piśmienne i im podobne, ofrankowane, a jeżeli nieofrankowane, to uznane za nieważne i nieprzeznaczone do użytku jako ważne środki płatnicze; kolekcje oraz przedmioty kolekcjonerskie o wartości zoologicznej, botanicznej, mineralogicznej, anatomicznej, historycznej, archeologicznej, paleontologicznej, etnograficznej lub numizmatycznej, a także przedmioty kolekcjonerskie, o których mowa w art. 43 ust. 1 pkt 7³⁰. Przez antyki zaś rozumie się przedmioty inne niż wyżej wymienione, których wiek przekracza 100 lat.

---

²⁸ Poz. 9706 nie obejmuje przedmiotów wymienionych w poprzednich pozycjach działu 97 CN.

²⁹ Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. 2022, poz. 931).

³⁰ Zwalnia się od podatku dostawę, łącznie z pośrednictwem, dotyczącą walut, banknotów i monet używanych jako prawny środek płatniczy, z wyłączeniem przedmiotów kolekcjonerskich, za które uważa się monety ze złota, srebra lub innego metalu oraz banknoty, które nie są zwykle używane jako prawny środek płatniczy lub które mają wartość numizmatyczną.

Definicja dobra kultury

Dobro kultury jest terminem stosunkowo młodym, przynajmniej na gruncie dociekań prawniczych. Do języka prawnego jego definicję wprowadzono w Konwencji z 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze³¹. Zgodnie z art. 1 tej konwencji za dobro kulturalne uważa się: 1) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, np. zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr; 2) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod pkt 1), np. muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod pkt 1); 3) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod pkt 1) i 2), zwane „ośrodkami zabytkowymi”.

Po raz kolejny pojęcie to pojawiło się w Konwencji z 17 listopada 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, podpisanej w Paryżu³². W myśl art. 1 konwencji za dobra kultury uważa się dobra, które ze względów religijnych lub świeckich uznawane są przez każde państwo za mające znaczenie dla archeologii, prehistorii, literatury, sztuki lub nauki i które należą do następujących kategorii: 1) rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii; przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną; 2) dobra mające związek z historią, w tym również z historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń; 3) przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (legalnych i nielegalnych) i odkryć archeologicznych; 4) elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych; 5) antyki liczące ponad 100 lat, takie jak napisy, monety i wyryte pieczęcie; 6) materiały etnologiczne; 7) dobra, przedstawiające wartość

³¹ Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. 1957, nr 46, poz. 212).

³² Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz.U. 1974, nr 20, poz. 106).

artystyczną, takie jak: obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, na jakimkolwiek podkładzie i przy wykorzystaniu dowolnego tworzywa (z wyjątkiem rysunków przemysłowych i artykułów przemysłowych ręcznie zdobionych); oryginalne dzieła sztuki posągowej i rzeźby wykonane z dowolnego tworzywa; oryginały sztychów, rycin i litografii; oryginały zestawów i montażu artystycznych wykonane z dowolnego tworzywa; 8) rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie (historyczne, artystyczne, naukowe, literackie itp.), w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach; 9) znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach; 10) archiwa, w tym archiwa fonograficzne, fotograficzne i filmowe; 11) liczące ponad 100 lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.

W polskich aktach prawnych termin *dobro kultury* zaistniał dopiero w ustawie z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach³³. W poprzednio obowiązujących aktach prawnych – dekrete Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury³⁴ i w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami³⁵ – występował wyłącznie termin *zabytek*.

Zgodnie z art. 2 ustawy o ochronie dóbr kultury dobrem kultury był każdy „przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną”. Trzeba jednak zaznaczyć, że pomimo definicji legalnej dobra kultury zgodnie z art. 4 ustawodawca objął ochroną jedynie dobra kultury wpisane do rejestru zabytków lub do inwentarza muzealnego, wchodzące w skład bibliotek oraz inne, których charakter zabytkowy był oczywisty. Innymi słowy, mimo szerokiego zakresu tytułu ustawy ochrona ograniczona była wyłącznie do zabytków³⁶. Definicje dobra kultury i zabytku były bardzo ogólnie sformułowane, w związku z tym w art. 5 ustawy wyliczono przedmioty, które w szczególności mogły być chronione pod względem rzeczowym³⁷.

³³ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. 1962, nr 10, poz. 48). Akt prawny uchylony.

³⁴ Dekret Rady Regencyjnej z dnia 31 października 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (Dz.U. 1918, nr 16, poz. 36). Akt prawny uchylony

³⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz.U. 1928, nr 29, poz. 265). Akt prawny uchylony.

³⁶ K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Kraków 2007, s. 42 i n.; M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006, s. 25 i n.

³⁷ „Art. 5. Pod względem rzeczowym przedmiotem ochrony mogą być w szczególności:

- 1) dzieła budownictwa, urbanistyki i architektury, niezależnie od ich stanu zachowania, jak historyczne założenia urbanistyczne miast i osiedli, parki i ogrody dekoracyjne, cmentarze, budowle i ich wnętrza wraz z otoczeniem oraz zespoły budowlane o wartości architektonicznej, a także budowle mające znaczenie dla historii budownictwa;

Ustawa o ochronie dóbr kultury utraciła moc z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³⁸. Nowa ustawa w art. 3 zawiera słowniczek podstawowych pojęć, w którym brak było jednak definicji dobra kultury, ustawodawca posługuje się bowiem jedynie pojęciem *zabytek*.

Pojęcie *dobro kultury* jest zakorzenione w polskim ustawodawstwie od kilkudziesięciu lat. Znajduje się ono m.in. w art. 6 ust. 1 i art. 73 Konstytucji oraz art. 125 k.k. Ponadto ustawodawca w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym³⁹ posługuje się pojęciem *dobro kultury współczesnej*. Zgodnie z art. 2 pkt 10 tej ustawy przez dobra kultury współczesnej należy rozumieć niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.

-
- 2) obiekty etnograficzne, jak typowe układy zabudowy osiedli wiejskich i budowle wiejskie szczególnie charakterystyczne oraz wszelkie urządzenia, narzędzia i przedmioty będące świadectwem gospodarki, twórczości artystycznej, pojęć, obyczajów i innych dziedzin kultury ludowej;
  - 3) dzieła sztuk plastycznych – rzeźby, malarstwa, dekoracji, grafiki i iluminatorstwa, rzemiosł artystycznych, broni, strojów, numizmatyki i sfragistyki;
  - 4) pamiątki historyczne, jak militaria ruchome, pola bitew, miejsca upamiętnione walkami o niepodległość i sprawiedliwość społeczną, obozy zagłady oraz inne tereny, budowle i przedmioty związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi lub z działalnością instytucji i wybitnych osobistości historycznych;
  - 5) obiekty archeologiczne i paleontologiczne, jak ślady terenowe pierwotnego osadnictwa i działalności człowieka, jaskinie, kopalnie prądziejowe, grodziska, cmentarzyska, kurhany oraz wszelkie wytwory dawnych kultur;
  - 6) obiekty techniki i kultury materialnej, jak stare kopalnie, huty, warsztaty, budowle, konstrukcje, urządzenia, środki transportu, maszyny, narzędzia, instrumenty naukowe i wyroby szczególnie charakterystyczne dla dawnych i nowoczesnych form gospodarki, techniki i nauki, gdy są unikatami lub wiążą się z ważnymi etapami postępu technicznego;
  - 7) rzadkie okazy przyrody żywej lub martwej, jeżeli nie podlegają przepisom o ochronie przyrody;
  - 8) materiały biblioteczne, jak rękopisy, autografy, iluminacje, starodruki, pierwodruki, druki-unikaty i inne cymelia, mapy, plany, nuty, ryciny, inne zapisy obrazu lub dźwięku, instrumentaria, oprawy;
  - 9) kolekcje i zbiory, posiadające wartość artystyczną lub historyczną jako całość, niezależnie od rodzaju i wartości poszczególnych składników, jeżeli nie wchodzą w skład narodowego zasobu archiwalnego;
  - 10) pracownie i warsztaty wybitnych twórców i działaczy, jak również dokumenty i przedmioty związane z ich życiem i działalnością;
  - 11) inne przedmioty nieruchome i ruchome, zasługujące na trwałe zachowanie ze względu na ich wartość naukową, artystyczną lub kulturalną;
  - 12) krajobraz kulturowy w formie ustanawianych stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów i parków kulturowych”.

³⁸ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022, poz. 840).

³⁹ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022, poz. 503).

Pojęciem *dobro kultury* posługują się również przepisy prawa celnego, ustawy o restytucji narodowych dóbr kultury, ustawy o muzeach, ustawy o radiofonii i telewizji, ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, ustawy o bibliotekach, Kodeksu cywilnego (zob. np. art. 179, 174), ustawy o stanie kłęski żywiółowej, Kodeksu postępowania karnego (zob. art. 607w i 611fzb) czy też ustawy o obronie Ojczyzny odsyłające w art. 639 do przepisów konwencji, a nawet ustawy o Centralnym Porcie Komunikacyjnym, czy też Prawa wodnego oraz ustawy o transporcie kolejowym i ustawy o inwestycjach w zakresie budowy portów zewnętrznych, a także ustawy o ochronie osób i mienia.

Definicja zabytku

Zgodnie z art. 3 pkt 1 u.o.z.o.z. zabytkiem jest „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Artykuł 6 u.o.z.o.z., podobnie jak art. 5 ustawy o ochronie dóbr kultury, zawiera uszczegółowienie definicji zabytku. Zgodnie z brzmieniem tego artykułu: „Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące w szczególności:
  - krajobrazami kulturowymi,
  - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - dziełami architektury i budownictwa,
  - dziełami budownictwa obronnego,
  - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - cmentarzami,
  - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące w szczególności:
  - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi (...),
  - instrumentami muzycznymi,
  - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - cmentarzyskami,
  - kurhanami,
  - reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej”.

Zgodnie z ust. 2 tego artykułu ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Wzajemne relacje: dobro kultury – zabytek – dzieło sztuki

Pomimo wprowadzenia nowej ustawy, która posługuje się wyłącznie terminem *zabytek*, pojęcie *dobro kultury* nie zostało wyeliminowane z obrotu prawnego i nadal istnieje zarówno w języku prawnym, jak i prawniczym. Terminem *dobro kultury* posługuje się Konstytucja RP z 1997 r., która w art. 6 ust. 1 zobowiązuje Polskę do stwarzania warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, a w art. 73 zapewnia każdemu wolność korzystania z dóbr kultury⁴⁰.

Ponadto pojęcie *dobro kultury* występuje w art. 125 Kodeksu karnego⁴¹, przy czym jak zauważa M. Flemming, pomimo pewnej odmienności w nazewnictwie „dobra kulturalne” z konwencji haskiej z 1954 r. dotyczą tego samego pojęcia, co dobro kultury z art. 125 k.k.⁴² Tutaj jednak pojawia się pewna dalsza komplikacja, jako że typ kwalifikowany, określony w § 2 art. 125 k.k., opiera się na znamieniu „szczególnego znaczenia” naruszonego dobra kultury, w związku z czym pojawia się problem trudnego do zdefiniowania pojęcia *dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury*⁴³.

⁴⁰ R. Gola, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kraków 2004, s. 21 i n.

⁴¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. 2022, poz. 1138), dalej: k.k. Art. 125: § 1. Kto, na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza lub zabiera dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 2. Jeżeli czyn dotyczy dobra mającego szczególne znaczenie dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”.

⁴² M. Flemming [w:] *Zbrodnie wojenne. Przestępstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności. Rozdział XVI, XVII, XVIII Kodeksu karnego. Komentarz*, red. J. Wojciechowska, M. Flemming, Warszawa 1999, s. 108.

⁴³ A. Książkowska-Kukulska, *Dobra kultury jako przedmiot ochrony w prawie karnym*, „Prokurator 2007”, nr 2, s. 103 i n.

Według W. Radeckiego ocena, czy dany przedmiot stanowi dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury, powinna odbywać się dwuetapowo. Po pierwsze, trzeba ustalić, czy dany przedmiot w ogóle jest zabytkiem, a po drugie – czy stanowi on dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury⁴⁴. Nieco inaczej kwestię tę ujmuje M. Kulik, który uważa, że w pierwszej kolejności trzeba ustalić, czy przedmiot jest dobrem kultury na gruncie konwencji haskiej z 1954 r., a następnie – czy jego wartość dla kultury jest szczególna. Zdaniem tego autora nie ma przeszkód, aby przedmiot niewpisany do rejestru zabytków, nieuznany za pomnik historii, niewpisany do inwentarza muzeum, jak również niewchodzący w skład biblioteki uznać za dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury⁴⁵. W konsekwencji dla przyznania rzeczy szczególnego znaczenia dla kultury, zgodnie z poglądem W. Radeckiego, w pierwszej kolejności należałoby uznać tę rzecz za zabytek w rozumieniu u.o.z.o.z., a następnie ustalić, czy jej wartość dla kultury jest szczególna⁴⁶.

Pojęcie *dobro kultury* uznaje się za szersze niż pojęcie *zabytek*. Najogólniej można stwierdzić, że nie każde dobro kultury jest zabytkiem, natomiast każdy zabytek jest dobrem kultury⁴⁷. Dobrem kultury może być przedmiot dawny lub współczesny, natomiast zabytek, jak pisał J. Pruszyński⁴⁸, „świadczy o trwałości egzystencji i identyfikacji narodowej, jest dokumentem przeszłości i jej świadectwem kulturalnym i jako dokument winien być chroniony w autentycznej formie (...) to przedmiot stylowo, historycznie lub kulturalnie związany z okresem lub epoką zakończoną”⁴⁹. Niewątpliwie więc konieczną przesłanką dla uznania obiektu

---

⁴⁴ W. Radecki, *Ochrona dóbr kultury w nowym kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 2, s. 12 i n.

⁴⁵ M. Kulik, *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005, s. 154 i n.; *idem* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2021, s. 606 i n.

⁴⁶ A. Gerecka-Żołyńska, *Rozważania wokół współczesnych problemów karnoprawnej i karno-procesowej ochrony zabytków* [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, red. W. Szafranski, Poznań 2007, s. 132.

⁴⁷ J. Pruszyński, *Ochrona zabytków w Polsce. Geneza. Organizacja. Prawo*, Warszawa 1989, s. 17; W. Sieroszewski, *Ochrona prawna dóbr kultury w Polsce*, Warszawa 1971 s. 17; M. Dreła, *Własność zabytków...*, s. 25; K. Zeidler, *Prawo ochrony...*, s. 42 i n.; S. Waltoś, *Opinia o projekcie ustawy o zabytkach* (tekst z dnia 30 sierpnia 2000 r.), „Przegląd Legislacyjny” 2000, nr 4, s. 115; A. Szczekala, *Kilka uwag na tle ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* [w:] *Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 224 i n.

⁴⁸ J. Pruszyński, *Ochrona zabytków...*, s. 17.

⁴⁹ J. Pruszyński wskazuje, że dobro kultury nie jest synonimem zabytku ani określeniem w stosunku do niego nadrzędnym. Pisze, iż zabytek dotyczy czasu powstania przedmiotu, zaś dobro kultury jest określeniem ocennym, abstrakcyjnym i niemającym desygnatu. Jego zdaniem używanie pojęcia *dobro kultury* w obiegu prawnym nie jest właściwe z dwóch powodów. Po pierwsze, ze względu na zbyt duży stopień ogólności, niepozwalający na precyzyjne określenie przedmiotu ochrony, a po drugie, z racji tego, że dobro ma znaczenie pozytywne. Są mianowicie obiekty, które są poddane ochronie prawnej jako zabytki przeszłości, a których nie można uznać za dobro kultury narodu. Autor jako przykład podaje m.in. więzienia i obozy zagłady budowane przez zaborców i okupantów, które co prawda stanowią dowód przeszłości i są z tego powodu zachowane, ale jednak zasługują na miano *zła kultury*, a nie dobra. J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury...*, s. 66 i n.

za zabytek jest upływ pewnego czasu. Zabytek jest zazwyczaj rozumiany jako przedmiot, który jest dawny, stary i niekoniecznie posiadający wartości artystyczne⁵⁰. Odmienne jego rozumienie mogłoby prowadzić do trudnego do zaakceptowania wniosku, że dzieło (mające wartość artystyczną), które opuszcza pracownię współczesnego artysty, staje się w owym momencie zabytkiem. Na możliwość takiej interpretacji przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zwrócił uwagę S. Waltoś. Należy się zgodzić z nim, że przyjęcie tak szerokiego rozumienia tego terminu pozostaje w sprzeczności z powszechnie przyjętym znaczeniem tego słowa, którego podstawowym elementem jest historycyzm⁵¹.

Kategoria dobra kultury straciła swój normatywny charakter⁵². Słuszne wydaje się stanowisko S. Waltosia, który optuje za utrzymaniem terminu *dobro kultury* w polskim ustawodawstwie, rezerwując tym samym nazwę *zabytek* dla dóbr kultury wpisanych do rejestru zabytków czy inwentarza muzeum⁵³.

Inną kwestią jest umiejscowienie pojęcia *dzieło sztuki* w relacjach: dobro kultury – zabytek. Jak zauważa A. Gerecka-Żołyńska, dobro kultury stanowi podzbiór dzieła sztuki – każde dobro kultury jest dziełem sztuki, ale nie każde dzieło sztuki jest dobrem kultury⁵⁴. Jak już wskazano powyżej, pojęcie *dobro kultury* definiuje konwencja haska z 1954 r. jako m.in. „dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym”, co może wskazywać, że pojęciem szerszym jest dobro kultury, a nie dzieło sztuki. Tak więc dobro kultury ma najszerszy zakres znaczeniowy i może występować m.in. jako dzieło sztuki lub zabytek⁵⁵. Kolejnym problemem jest wyznaczenie relacji między dziełem sztuki a zabytkiem. Często termin *zabytek* jest identyfikowany z dziełem sztuki. J. Pruszyński podkreśla, że należy rozróżnić owe pojęcia, ponieważ „nie każdy zabytek był w przeszłości dziełem sztuki, nie każdy obiekt uznawany dziś za nie zostanie zaliczony do zabytków”⁵⁶. Słuszne jest więc stwierdzenie, że zabytek może być (ale nie musi) dziełem sztuki i odwrotnie – dzieło sztuki może (ale nie musi) być zabytkiem⁵⁷.

Na gruncie prawa polskiego takie pojęcia, jak: *dzieło sztuki*, *dobro kultury* czy *zabytek*, często są traktowane jak synonimy – chociaż niesłusznie. Niejednolita terminologia rodzi wiele wątpliwości interpretacyjnych. Jak już zasygnalizowano

---

⁵⁰ K. Zeidler, *Prawo ochrony...*, s. 43; P. Dobosz, *Administracyjnoprawne instrumenty kształtowania ochrony zabytków*, Kraków 1997 s. 62; M. Kulik, A. Szczekala, *Odpowiedzialność karna za przestępstwo zniszczenia lub uszkodzenia zabytku* [w:] *Prawna ochrona zabytków*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010, s. 128 i n.; P. Chlebowicz, *Prawnikarne aspekty ochrony dóbr kultury. Refleksje na tle zmian stanu prawnego*, „Ochrona Zabytków 2003”, nr 3–4, s. 122.

⁵¹ Waltoś, *Opinia o projekcie...*, s. 115 i n.

⁵² R. Golat, *Ustawa o ochronie zabytków...*, s. 23.

⁵³ S. Waltoś, *Opinia o projekcie...*, s. 116.

⁵⁴ A. Gerecka-Żołyńska, *W kwestii definicji...*, s. 104.

⁵⁵ W. Paczuski, *Handel dziełami...*, s. 69 i n.

⁵⁶ J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury...*, s. 74.

⁵⁷ K. Zeidler, *Prawo ochrony...*, s. 62 i n.; M. Dreła, *Własność zabytków...*, s. 41 i n.

powyżej, jedną z podstawowych zasad prawidłowej wykładni jest założenie, że użycie przez ustawodawcę różnych terminów oznacza, że chodzi o różne instytucje (pojęcia); natomiast używanie różnych wyrażen na określenie tej samej instytucji jest co do zasady niedopuszczalne. W tym kontekście należy uznać, że dobro kultury jest pojęciem szerszym, zawierającym w sobie zarówno zabytki (materialne i niematerialne), czyli dobra kultury minionych epok, jak i dobra kultury (materialne i niematerialne) współcześnie powstające, które nie są zabytkami.

W tym kontekście rozważając, czy aktualna regulacja prawna prawnokarnej ochrony dzieł sztuki, zabytków i dóbr kultury ma charakter optymalny, w pierwszej kolejności zastanowić się należy nad spójnością terminologiczną stosowaną w polskim systemie prawnym. Można założyć, że kwestie te mają istotne znaczenie z punktu widzenia praktyki odpowiednich organów i instytucji w tym zakresie, zwłaszcza że to poziom definicyjny określa przedmiot ochrony prawnej i już na tym poziomie można zaobserwować pewne trudności definicyjne. Można też racjonalnie zakładać, że kwestie te wpływają następnie na łatwość (bądź też trudność) odpowiedniej wykładni przepisów mających zapewniać ochronę, a co za tym idzie – łatwość (bądź też trudność) w ich praktycznym stosowaniu przez prokuraturę i sądy.

Jak wynika z powyższego, pozornie oczywiste i intuicyjnie rozumiane pojęcia *dobro kultury*, *dzieło sztuki* i *zabytek* nie są wcale jednoznaczne, a ich wzajemne relacje bywają złożone i wieloaspektowe. Elementy te wywoływać mogą pewien poziomi niejasności co do uznania danego obiektu za należącego do: 1) albo wyłącznie jednej z powyższych kategorii, albo 2) kilku z nich jednocześnie. Jako że różne przepisy, w tym karne, posługują się różnymi – chociaż bliskimi sobie – pojęciami, to i precyzja uznania, z którą kategorią pojęciową mamy do czynienia w danej sytuacji, może warunkować odpowiedzialność karną i kwalifikację danego czynu. Komplikacje w tak podstawowym i fundamentalnym zakresie, który zasadniczo warunkuje odpowiedzialność karną, zdecydowanie nie ułatwiają stosowania przepisów w praktyce.

Bibliografia

- Białostocki J., *Historia sztuki wśród nauk humanistycznych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980.
- Białostocki J., Łoziński J.Z., Pietkiewicz K., Porębski M., Ryszkiewicz A., *Granice sztuki*, Warszawa 1972.
- Chlebowicz P., *Prawnokarne aspekty ochrony dóbr kultury. Refleksje na tle zmian stanu prawnego*, „Ochrona Zabytków 2003”, nr 3–4.
- Chrzczonowicz P., *Organised Crime in the Art. Forgery Market*, „Teisės apžvalga Law Review” 2017, no. 2(16).
- Clark M.J., *The Perfect Fake: Creativity, Forgery, Art and the Law*, „15 DePaul Journal of Art, Technology & Intellectual Property Law” 2004, no. 1.

- Day G., *Explaining the Art. Market's Thefts, Frauds, and Forgeries (And Why the Art. Market Does Not Seem to Care)*, „16 Vanterbilt Journal of Entertainment & Technology Law” 2014, no. 3.
- Dobosz P., *Administracyjnoprawne instrumenty kształtowania ochrony zabytków*, Kraków 1997.
- Drela M., *Własność zabytków*, Warszawa 2006.
- Eco U., *Sztuka*, Kraków 2008.
- Estreicher K., *Historia sztuki w zarysie*, Warszawa–Kraków 1988.
- Gerecka-Żołyńska A., *Rozważania wokół współczesnych problemów karnoprawnej i karnoprocesowej ochrony zabytków [w:] Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, red. W. Szafranski, Poznań 2007.
- Gerecka-Żołyńska A., *W kwestii definicji dobra kultury i dzieła sztuki*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9.
- Golat R., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kraków 2004.
- Gombrich E.H., *O sztuce*, Poznań 2007.
- James M., *Art Crime*, „Australian Institute of Criminology, Trends & Issues in Crime and Criminal Justice” 2020.
- Korzeniowska-Marciniak M., *Międzynarodowy rynek dzieł sztuki*, Kraków 2001.
- Księżopolska-Kukulka A., *Dobra kultury jako przedmiot ochrony w prawie karnym*, „Prokurator” 2007, nr 2.
- Kulik M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2021.
- Kulik M., *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005.
- Kulik M., Szczekała A., *Odpowiedzialność karna za przestępstwo zniszczenia lub uszkodzenia zabytku [w:] Prawna ochrona zabytków*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010.
- Morawski S., *Na zakręcie: od sztuki do po-sztuki*, Kraków 1985.
- Morawski S., *O przedmiocie i metodzie estetyki*, Warszawa 1973.
- Niedźwiedz M., *Obrót dobrami kultury w Unii Europejskiej*, Kraków 2000.
- Paczuski W., *Handel dziełami sztuki w Unii Europejskiej*, Kraków 2005.
- Porębski M., *Sztuka a informacja*, Kraków 1986.
- Pruszyński J., *Ochrona zabytków w Polsce. Geneza. Organizacja. Prawo*, Warszawa 1989.
- Radecki W., *Ochrona dóbr kultury w nowym kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 2.
- Sieroszewski W., *Ochrona prawna dóbr kultury w Polsce*, Warszawa 1971.
- Stanisławski R. [w:] *Tessera. Sztuka jako przedmiot badań*, Kraków 1981.
- Szczekała A., *Kilka uwag na tle ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [w:] Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009.
- Szczepański J., *Sztuka w życiu człowieka [w:] Tessera. Sztuka jako przedmiot badań*, Kraków 1981.
- Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa 2005.
- Waltoś S., *Opinia o projekcie ustawy o zabytkach* (tekst z dnia 30 sierpnia 2000 r.), „Przegląd Legislacyjny” 2000, nr 4.
- Weller C.E., *Lessons from Two Recent Art. Forgery Cases*, „3 Stetson Journal of Advocacy and the Law” 2016, no. 1.
- Zbrodnie wojenne. Przestępstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności. Rozdział XVI, XVII, XVIII Kodeksu karnego. Komentarz*, red. J. Wojciechowska, M. Flemming, Warszawa 1999.
- Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Kraków 2007.

Streszczenie

Opracowanie koncentruje się na analizie wątpliwości interpretacyjnych związanych z definicjami dobra kultury, zabytku oraz dzieła sztuki w kontekście stosowania przepisów karnych ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Celem artykułu jest uwypuklenie

niejasności terminologicznych wykorzystywanych w regulacjach prawnych mających za przedmiot ochronę szeroko rozumianych wytworów sztuki przed ich fałszowaniem i niszczeniem. Niejasności takie stanowiącą mogą istotną przeszkodę dla procesu stosowania takich regulacji, a co za tym idzie, ich skuteczności. W tym sensie wpływają na praktykę prawną, szczególnie w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego przed takimi przestępstwami, jak niszczenie, kradzież i nielegalny handel. W związku z tym warto przyjrzeć się rozumieniu wykorzystywanych w ustawodawstwie pojęć *dobro kultury*, *zabytek* oraz *dzieło sztuki* i ich wzajemnych relacji – wpływających zwłaszcza na kwalifikację prawną czynów stypizowanych w przepisach karnych ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Słowa kluczowe: zabytek, dobro kultury, dzieło sztuki, prawo karne, ochrona zabytków

DOUBTS CONCERNING THE INTERPRETATION OF THE DEFINITIONS OF CULTURAL ASSET, MONUMENT AND WORK OF ART IN THE CONTEXT OF THE APPLICATION OF THE CRIMINAL PROVISIONS OF THE ACT OF 23 JULY 2003 ON THE PROTECTION AND CARE OF HISTORICAL MONUMENTS

Summary

The work focuses on the analysis of interpretation doubts related to the definitions of cultural asset, monument and work of art in the context of the application of the criminal provisions of the Act of 23 July 2003 on the protection and care of historical monuments. The aim of the article is to highlight the terminological ambiguities used in legal regulations aimed at protecting broadly understood works of art from being falsified and destroyed. Such ambiguities may constitute a significant obstacle to the process of application of such regulations and, consequently, to their effectiveness. In this sense, they affect legal practice, especially in the area of the protection of cultural heritage from crimes such as destruction, theft and illegal trade. Therefore, it is worth looking into the understanding of the concepts of *cultural property*, *monument* and *work of art* used in the legislation and their mutual relations – affecting in particular the legal qualification of the acts stipulated in the criminal provisions of the Act on the protection and care of historical monuments.

Keywords: monument, cultural asset, work of art, criminal law, protection of monuments